

DOCUMENT OP HOOFDLIJNEN

Ten geleide

De Tweede Kamer heeft op 23 juni 2021 de opdracht gegeven aan informateur Hamer om onder haar begeleiding de fractievoorzitters van VVD en D66 een document op hoofdlijnen te laten schrijven. In dit document op hoofdlijnen zijn de drie transities en vier grote onderwerpen uit het eindverslag van de informateur verwerkt. Dit document is niet volledig en beoogt ook niet volledig te zijn. Niet alle onderwerpen komen aan bod, of zijn uitputtend uitgewerkt. Hoewel in dit document ambities staan die financiële keuzes zullen vergen zijn in deze fase nog geen financiële en fiscale maatregelen geconcretiseerd. Dit document op hoofdlijnen is een bouwsteen voor een gezamenlijke ambitie. Het is aan de partijen die formeren om een regeerakkoord te maken, inclusief financiële uitwerking.

Onze belofte voor Nederland

We leven in een onstuimige wereld. Het coronavirus zet al anderhalf jaar onze gezondheid, vrijheid en welvaart onder druk. Gelukkig krijgen we onze vrijheid steeds meer terug, maar veel mensen voelen de gevolgen nog dagelijks. Zij hebben dierbaren verloren, of hebben bijvoorbeeld een onderneming die nog in de problemen zit. En de coronapandemie heeft aangetoond hoe fundamenteel ongelijk de kansen tussen mensen zijn verdeeld. De overstromingen in Limburg, toenemende orkanen in het Caribisch gebied en de bosbranden op verschillende plekken in de wereld laten zien hoe urgent en noodzakelijk de wereldwijde aanpak van klimaatverandering is. Ook de stikstofproblematiek vormt nog een obstakel voor herstel. Met de moorden op Peter R. de Vries en Derk Wiersum zien we hoe de georganiseerde en ondermijnende criminaliteit onze rechtsstaat aantast. Ook geopolitiek verdiept de instabiliteit zich. Recente gebeurtenissen in Afghanistan zijn hier een uiting van. Nederland kan die problemen niet alleen oplossen. We kunnen dit alleen gezamenlijk, in de EU en met andere landen het hoofd bieden. In die context moeten we onze plannen maken, onze idealen bevechten.

Ondertussen hebben we met elkaar in ons land een onuitgesproken belofte. Namelijk dat als je hard werkt, je inzet voor anderen, je best doet op school, dat je dan een eerlijke kans hebt op een baan en een huis. Een eerlijke kans op een fijn leven. Daar hoort bij dat economische groei zorgt voor een beter leven voor iedereen. Maar de afgelopen jaren staat die belofte van vooruitgang onder druk. Middengroepen en het midden- en kleinbedrijf kregen het de afgelopen tijd zwaar voor de kiezen. Eerst in de economische crisis en later, toen het weer beter ging met onze economie, bleven zij achter en nam de onzekerheid toe. In inkomen, maar ook bij het vinden van een betaalbaar huis, een schone leefomgeving of het vinden van een baan. Ook mensen aan de onderkant van de samenleving komen er nog steeds moeilijk tussen.

Waar je wieg staat kan nog altijd bepalend zijn voor je kansen. Niet iedereen krijgt de eerlijke kans het beste uit zichzelf te halen. Afkomst, huidskleur, religie, seksuele geaardheid of wie je bent kan nog steeds leiden tot discriminatie en uitsluiting. Op school, bij het solliciteren, het zoeken van een huis. Er zijn mensen in Nederland, die graag mee willen doen, maar daar geen eerlijke kans toe krijgen. Het is onze verantwoordelijkheid keihard te werken aan kansgelijkheid, het bieden van zekerheid en perspectief. Voor al die Nederlanders die er iets van willen maken in dit land, die binnen hun kunnen hun steentje bijdragen, ook als ze daarbij hulp of zorg nodig hebben. Jong en oud, schoolgaand, werkend, ondernemend, gepensioneerd, hier geboren, getogen of gekomen.

De onuitgesproken belofte willen wij opnieuw waarmaken. Voor iedereen die wil bijdragen. Wij willen met optimisme en energie aan de slag. Wij staan voor open, optimistische en respectvolle politiek. Met lef maken wij werk van de grote vraagstukken van deze tijd en zoeken daarbij samenwerking met andere partijen die verantwoordelijkheid willen nemen. Vrijheid, zekerheid en perspectief staan daarbij centraal. Daarbij is het een belangrijke opgave om het vertrouwen in de democratische rechtsorde te herstellen en te werken aan een overheid die op alle niveaus transparant, bereikbaar, begrijpelijk en aanspreekbaar is.

Het betekent niet dat de overheid overal voor verantwoordelijk is. De overheid bevordert gelijke kansen, zodat iedereen de kans krijgt er het beste van te maken.

Sommige bewegingen die in gang gezet moeten worden om de belofte te herstellen, hebben meer tijd nodig dan één kabinetsperiode. Er moet veel nader uitgewerkt worden. Dat zetten we allemaal in gang, maar, de doelen uit dit document zijn dus ook voor de langere termijn. Dit document op hoofdlijnen bevat vier lijnen.

- Vrij zijn en veilig zijn
- De nieuwe, duurzame economie
- Perspectief en zekerheid
- Onze rol in de wereld

Vrij zijn en veilig zijn

Vrij zijn

Nederland is en blijft een tolerant land. Een divers land. Een land waar iedereen in gelijke gevallen gelijk behandeld moet worden. De basisvoorwaarde voor mensen om echt vrij te kunnen zijn. Wij willen een land waar iedereen de kans krijgt iets van zijn leven te maken en dat in te vullen zoals men dat zelf wil. Een land waar je jezelf kunt zijn. Maar nog te vaak krijgen Nederlanders minder kansen of worden zij uitgesloten op grond van geslacht, kleur, ras, leeftijd, geloof, seksuele geaardheid of beperking. Discriminatie, racisme en onderdrukking zullen we nooit accepteren. Daarom is een belangrijke opdracht hier nog harder tegen te strijden. We treden op tegen organisaties die zich schuldig maken aan racisme of discriminatie. Overheids- en uitvoeringsorganisaties, zoals de Belastingdienst en politie, moeten op dit gebied het goede voorbeeld geven. Het Regenboogakkoord voeren we met urgentie uit. We beschermen mensen die vanwege (religieuze) culturele overtuigingen in hun omgeving onvrijheid ervaren. Vrouwenhaat, eergerelateerd geweld, zowel online als offline, zullen we krachtig bestrijden.

Tegelijkertijd zien we dat er mensen zijn die misbruik maken van de vrijheden waar zo voor gestreden is. Maak je misbruik van of gebruik je onze vrijheden om anderen hun vrijheid te ontnemen, dan wordt er ingegrepen. Een democratische samenleving kan immers alleen functioneren wanneer we een grens trekken als vrijheden van de ander worden bedreigd. Door te staan voor onze waarden. Door kwetsbaren te beschermen, door buitenlandse inmenging en financiering tegen te gaan, haatpredikers te weren, de aanpak van extreemrechts en antisemitisme te intensiveren en door de vrijheden en gelijkheden uit onze Grondwet sterker te verankeren in inburgering en in het (informele) onderwijs. Want er moet gewaakt worden voor het ontstaan van een voedingsbodem voor antidemocratisch, anti-integratief of antirechtsstatelijk gedachtengoed. Ongewenste beïnvloeding en problematisch gedrag pakken we bij de bron aan. Hier hoort ook bij dat de integratie verbeterd wordt. Succesvolle integratie is van essentieel belang voor zowel mensen zelf als voor de Nederlandse samenleving en zien dit als wederkerig. We verwachten eigen verantwoordelijkheid, maar bieden je ook kansen om talenten te ontplooien.

Veilig zijn

Om vrij te kunnen leven, is veiligheid een belangrijke voorwaarde. Veiligheid betekent zonder overlast wonen in je wijk. Veiligheid betekent kiezen voor een baan of opleiding, in plaats van een carrière in de criminaliteit. En veiligheid betekent zonder angst voor je leven en bedreigingen je vak kunnen uitoefenen, of je nu advocaat, journalist, zorgmedewerker of professional in de veiligheidsketen bent. Veiligheidsbeleid is slim en effectief, waarbij preventie en repressie twee kanten van dezelfde medaille zijn en het verdienmodel van criminelen onderuit wordt gehaald. De snelle verharding van de georganiseerde en ondermijnende criminaliteit tast in toenemende mate de rechtsstaat aan en vraagt de komende jaren om een stevige en gerichte aanpak.

Aanpak georganiseerde en ondermijnende criminaliteit

Dat vraagt om versterking van en forse investering in de hele justitie- en veiligheidsketen, van wijkagent tot rechtspraak, OM en veiligheids- en inlichtingendiensten. En om criminaliteit goed aan te kunnen pakken is het belangrijk dat verschillende partijen (lokaal) beter kunnen samenwerken en gegevens uitwisselen.

We zorgen dat de grondslagen voor die gegevensuitwisseling met de juiste waarborgen, zoals doelbinding en proportionaliteit, zijn verankerd in de wet. De landelijke recherche krijgt voldoende mensen en middelen om in interventieslagkracht te kunnen voorzien, om de georganiseerde en criminele netwerken te verstoren en de jacht op criminelen - van uitvoerders tot opdrachtgevers - te versterken. Zware criminelen worden effectiever opgespoord en vervolgd, bijvoorbeeld met het verbeteren van de kroongetuigenregeling en het verzwaren van de straffen om de georganiseerde misdaad beter te kunnen bestrijden, zoals voor verboden wapenbezit en hulp bij uitbraak. We gaan de omstandigheden in de EBI en het Italiaanse gevangenisregime vergelijken om te voorkomen dat netwerken vanuit gevangenschap kunnen worden aangestuurd. Criminaliteitsbestrijders, journalisten, rechters, advocaten, bestuurders en andere hoeders van de rechtstaat strijden om ons veilig te houden, maar lopen ondertussen zelf risico. Het stelsel van bewaken en beveiligen wordt daarom verbeterd. Het verdienmodel van criminele bendes wordt harder aangepakt, door de jacht op crimineel geld te intensiveren. Criminele vermogens worden afgepakt, bijvoorbeeld met de mogelijkheid voor de rechter om crimineel vermogen te confisqueren wanneer veroordeling niet mogelijk is en de mogelijkheden om weggesluisde gelden en bezittingen in beslag te nemen. Ook pakken we het verdienmodel van drugsbazen bij de bron aan. Bedrijven en hun bestuurders die bijdragen aan criminaliteit of witwassen worden zelf aangepakt.

Preventie

Voorkomen wordt dat jongeren de criminaliteit ingaan met meer (jeugd)wijkagenten, en een brede wijkaanpak bijvoorbeeld via het door gemeenten bepleitte meerjarig Nationaal Herstel- en Perspectiefprogramma Leefbaarheid en Veiligheid. Politie en justitie dienen de ruggengraat te vormen van een wijkeaanpak die kwetsbare wijken weerbaar moet maken tegen ondermijnende criminaliteit, door een combinatie van veiligheidsbeleid, sociaal offensief en het bieden van een uitweg uit (drugs)criminaliteit richting werk of een opleiding. Door tegelijkertijd in te zetten op een bredere preventie-aanpak voorkomen we dat jongeren afglijden naar de criminaliteit of dat mensen na een overtreding geen draaideurcriminelen worden. Dit doen we onder andere door vroegtijdig kwetsbaarheden, zoals psychische aandoeningen, te signaleren en in te zetten op bewezen methodes. Ter voorkoming van recidive werken we verder toe naar een gevangenisregime waar re-integratie in de samenleving een belangrijk onderdeel van is. Om- en bijscholing in de gevangenis en huisvesting voor ex-gedetineerden worden gefaciliteerd.

Justitie

We versterken de rechtspositie van burgers en de rechtspraak, onder meer met adequate en voorspelbare financiering. De wetboeken van strafrecht en strafvordering worden gemoderniseerd. We verkorten doorlooptijden en nemen achterstanden in de justitiële keten weg, want hoe sneller een straf volgt op de overtreding, hoe beter dat is voor de vergelding en het voorkomen van recidive. We zetten meer in op alternatieve geschillenbeslechting, zoals buurtrechtspraak en mediation. Er wordt opvolging gegeven aan de zelfevaluatie die de Afdeling bestuursrechtspraak uitvoert. Om de toegang tot het recht voor burgers en mkb te vergroten, worden griffierechten betaalbaar gemaakt. We versterken de sociale advocatuur in lijn met scenario één van de aanbevelingen van de Commissie-Van der Meer.

Radicalisering en terrorisme

Maar de bescherming van onze vrije samenleving gaat over meer. Het gaat ook om bescherming tegen de dreiging van alle vormen van radicalisering, haatzaaien en terreur. Door in te zetten op preventie, signalering, opsporing, (ver)volging en stevig te straffen pakken we dit aan. Ook moet er meer aandacht zijn voor de ontwrichtende werking van anti-overheids- en antidemocratische sentimenten en desinformatie. We staan pal voor de persvrijheid en voor journalisten die veilig en in vrijheid hun belangrijke werk moeten kunnen doen.

Nieuwe, duurzame economie met sterker verdienvermogen

Vooruitstrevend klimaatbeleid

De klimaat- en energietransitie is niet alleen noodzakelijk, maar biedt ook een grote kans. Door in te zetten op een klimaatneutraal, fossielvrij en circulair Nederland in 2050 werken we aan schone lucht, mooie en gezonde natuur en een sterk bedrijfsleven dat duurzame banen en welvaart oplevert, met oog voor biodiversiteit. Een volgend kabinet moet de ambitie hebben voorop te lopen met verstandig beleid en bijbehorende innovatie. En tegelijkertijd ervoor zorgen dat de klimaattransitie voor huishoudens en mkb-ondernemers haalbaar en betaalbaar blijft.

We voeren het Klimaatakkoord uit en borgen met doorgerekende plannen het behalen van de doelstellingen zoals afgesproken in de Klimaatwet. We verhogen de klimaatdoelen voor 2030, nemen extra maatregelen, en voldoen ten minste aan het doel van de Green Deal van de EU (55%). Dat vraagt een sterke regierol van de overheid en extra inspanningen van alle sectoren.

De grootste winst is te behalen in de industrie. We voeren groene industriepolitiek zodat het bedrijfsleven versneld een grote sprong kan maken op duurzaamheid om daarmee het verdienvermogen op lange termijn overeind te houden en er schaal en slagkracht ontstaan waar ook andere sectoren van kunnen profiteren. Mede met publieke investeringen versnellen we de aanleg van cruciale energie-infrastructuur. We halen opties voor ná 2030 naar voren, zoals extra wind op zee en zonnepanelen op daken, doorbraken in de circulaire economie, elektrificatie van productieprocessen en opschaling van waterstof. Bedrijven worden geholpen en gesubsidieerd om de klimaatambitie waar te maken en vervuiling krijgt een realistische prijs. De groene industriepolitiek is wel wederkerig. Tegenover investeringen vanuit de overheid, zorgt een verhoogde doelstelling van de industrie ervoor dat Nederland de verhoogde klimaatdoelstelling haalt.

Dat is nodig om huishoudens en mkb-ondernemers ook echt lucht te geven en voor hen te blijven werken aan een transitiepad dat zij kunnen meemaken. Huishoudens en het kleine mkb worden ontzorgd door onder meer het forser ondersteunen van investeringen in isolatie, hybride warmtepompen, zonnepanelen op daken en het bijmengen van groen gas. We gaan met onderwijsinstellingen en sociale partners maximaal aan de slag om vakmensen op te leiden en, waar nodig, om of bij te scholen voor voldoende tempo in de energietransitie.

Met meer hergebruik van eindige grondstoffen wordt het makkelijker de klimaatdoelen te halen. Daarom komt er een ambitieus klimaatdoel voor circulaire economie en een uitvoeringsprogramma om dat te bereiken met regulering, het beter beprijzen van milieuschade en extra ondersteuning voor bedrijven om de transitie naar circulaire (productie)processen te ondersteunen. De overheid kan ook zelf meer doen, onder andere door volledig circulair aan te besteden.

Door milieucriminaliteit en milieurisico's steviger aan te pakken zorgen we voor een schone en gezonde leefomgeving: we verminderen milieuschade, versterken het stelsel van vergunningverlening, toezicht en handhaving en zorgen voor voldoende (handhavings)capaciteit.

Innovatief ondernemerschap voor de toekomst

Niet vergeten mag worden dat veel mkb--ondernemers en familiebedrijven nog dagelijks last hebben van het coronajaar dat achter ons ligt. De overheid ondersteunt deze ondernemers.. Daar waar gezonde ondernemers niet vooruitkomen door schulden, is het aan het nieuwe kabinet om met een oplossing te komen.

De ambitie is de meest innovatieve, duurzame en concurrerende economie in 2030 van de wereld, door het realiseren van hoogwaardige (digitale) infrastructuur, het beste onderwijs, een sterke arbeidsmarkt en goede overheidsfaciliteiten. Onze ondernemers behoren nu al tot de wereldtop, maar worden straks nog beter. Met (Europese) investeringen in technologische vooruitgang zoals robotisering, kunstmatige intelligentie en de aanleg van digitale infrastructuur, zodat ondernemers de concurrentie met China en de VS aan kunnen.

Met een gelijk speelveld en zoveel mogelijk maatregelen op gelijk niveau in Europees verband. Met een maakindustrie die voorop loopt in de wereld en voorzien is van goed opgeleid personeel. Daartoe worden (mbo-)opleidingen beter aangesloten op de arbeidsmarkt. We vragen van grote bedrijven hun fair share en beschermen onze bedrijven tegen oneerlijke concurrentie van buiten Europa. Er wordt ingezet op productie van cruciale producten en goederen in Europa.

Het kabinet blijft zich inzetten om het groeivermogen en innovatief ondernemerschap te versterken. Dat betekent het makkelijker maken om mensen in dienst te houden, en ondernemers helpen met hun vaste lasten, het dichten van de financieringskloof, de klimaattransitie en een meetbare aanpak van regeldruk, met maatwerk voor het mkb.

De bodem van de economie wordt verstevigd met (fundamenteel) onderzoek, investeringen in sleuteltechnologieën. Daarbij kiezen we voor focus in het missiegedreven innovatiebeleid door ons met name te richten op de drie grote transities klimaat & energie, digitalisering & sleuteltechnologieën en de circulaire economie. Er wordt ruim baan gegeven voor onderzoek bij hogescholen, universiteiten en onderzoeksinstituten. Zo blijft onderzoeker zijn in Nederland aantrekkelijk en geen flexbaan.

Het bruisend cultureel leven, evenementen en horeca worden ondersteund. Cultuur zien we als een investering in onze samenleving, omdat de verbindende, inspirerende en prikkelende kracht van kunst en cultuur mensen bij elkaar brengt, uitdaagt en nieuwe perspectieven biedt. Toerisme krijgt een volwaardige plek in het economisch beleid, waarbij ingezet wordt op spreiding.

Digitalisering

Ons verdienmodel op digitalisering wordt versterkt, via bijvoorbeeld samenwerking in technologische innovatie tussen wetenschap, bedrijfsleven, startups, scale-ups en overheid, en via investeringen in sleuteltechnologieën zoals kunstmatige intelligentie en quantum computing. Daarbij krijgt iedereen de kans om mee te komen door digitale vaardigheden in het onderwijs en via om- en bijscholing aan te bieden en digibetisme aan te pakken.

We zien ook nieuwe digitale dreigingen, bijvoorbeeld door digitale aanvallen van andere landen en entiteiten. Ze dringen onze systemen binnen, houden mensen en bedrijven in Nederland in de gaten. We willen dat inlichtingendiensten beter in staat zijn om hun slagkracht te benutten en hun capaciteit uitbreiden om deze acties assertief op te sporen en te bestrijden, met waarborgen voor goed en effectief toezicht en digitale burgerrechten. Bedrijven en onze vitale infrastructuur moeten beter beschermd worden, bijvoorbeeld door te investeren in cybersecurity en cyberexpertise bij de politie, rechtspraak, het OM en defensie.

Voor mensen geldt dat de privacy beter geregeld moet worden. Het volgende kabinet kan dat doen door mensen een eigen online identiteit te geven en ze de regie te geven over hun eigen data. We investeren in een sterke positie van de AP. Er wordt ingezet op de ontwikkeling van encryptietechnologie en de erkenning van fundamentele burgerrechten online. Algoritmes worden gecontroleerd op transparantie, discriminatie en willekeur met een algoritmewaakhond die ingrijpt als rechten worden geschonden.

Perspectief en zekerheid

Als iedereen in Nederland veilig en vrij kan zijn, is dat nog geen garantie voor een gelukkig land. Mensen willen ook zekerheid, en het perspectief dat zij erop vooruitgaan, als ze een baan vinden, meer uren gaan werken of met een loonsverhoging. Dat is een voorwaarde om werkelijk vrij en veilig te zijn. De overheid kan een belangrijke rol spelen bij het vergroten van zekerheid en perspectief en het stimuleren van kansengelijkheid. Bij het verbeteren van de (inkomens)positie van middengroepen. Met lastenverlichting, het beperken van stijgende kosten en er voor zorgen dat iedereen de kans krijgt wat van het leven te maken. De kans om je talenten te ontwikkelen via het allerbeste onderwijs en een passende baan met een eerlijke beloning. De kans om aan een thuis in een fijne wijk te komen. En de kans om gezond te leven. De komende jaren zijn hervormingen nodig om Nederland perspectief en zekerheid te bieden.

Het beste onderwijs en gelijke kansen

We willen het beste onderwijs van de wereld en kansenongelijkheid bij de wortel aanpakken. Om onze welvaart te behouden hebben we goed opgeleide mensen nodig.

Daarnaast versterkt goed onderwijs het onderling vertrouwen en voorkomt het toekomstige ineffectieve reparatiekosten. Het onderwijs gaat uit van de leerling, niet van het systeem. Er wordt gekeken naar de mogelijkheden, in plaats van de beperkingen. Kansen bieden betekent geduld hebben, focus aanbrengen, risico's nemen en vertrouwen geven.

Met een nieuwe aanpak van de kinderopvang zorgen we voor een goede start voor ieder kind tot 12 jaar, worden achterstanden voorkomen en wordt het financieel aantrekkelijker en eenvoudiger om werk en zorg te combineren.

De komende regeerperiode versterken we de kwaliteit van de opvang van kinderen tot 4 jaar (gebruik ervan blijft een vrije keuze). Bestaande kinderopvanginstellingen kunnen dit blijven uitvoeren zonder onevenredige regeldruk of toezichtslast, en we zorgen dat gemeentelijke programma's worden versterkt zodat kinderen die het nodig hebben het aanbod ook kunnen gebruiken. We verhogen de vergoeding voor kinderopvang fors, zodat deze bijna geheel vergoed wordt, zonder limiet aan het aantal te gebruiken uren. We maken de kinderopvang stapsgewijs ook toegankelijk voor alle kinderen, te beginnen met de kinderopvang tot 4 jaar, afhankelijk van de beschikbaarheid van voldoende goed opgeleide medewerkers. We bezien op basis van de gedragseffecten en financiële mogelijkheden de ambitie om de vergoeding te verhogen naar 100%. We werken toe naar een doel waarbij uiteindelijk de kinderopvangtoeslag verdwijnt en de overheidsbijdrage aan instellingen zelf wordt uitgekeerd.

Uiteindelijk bieden we alle schoolgaande kinderen een rijke schooldag/dagschool. Naast goed onderwijs is er huiswerkbegeleiding en buitenschoolse opvang en kan elk kind kennismaken met sport, cultuur, muziek en natuur. Scholen werken hiervoor nauw samen met opvangorganisaties en plaatselijke (sport)verenigingen en bibliotheken.

In het funderend onderwijs moet de basis op orde zijn. Elke leerling leert goed lezen, schrijven en rekenen via bewezen effectieve lesmethoden. Excellentie in het onderwijs wordt gestimuleerd. Het onderwijsprogramma wordt gemoderniseerd, door de basisvaardigheden, burgerschap, digitalisering en techniek er een belangrijke plek in te geven. De overgang van basis-, naar voortgezet onderwijs wordt verbeterd. We stimuleren brede brugklassen, waar goed gedifferentieerd wordt gewerkt naar niveau. Gelijke kansen vragen een ongelijke aanpak, waarbij ieder kind via maatwerk de kans krijgt het beste uit zichzelf te halen. We beginnen daar, waar dat het hardst nodig is. De leerplicht wordt verlaagd naar 4 jaar. We brengen het aantal onnodige thuiszitters naar nul. Kinderen gaan zoveel mogelijk samen naar school, ongeacht ziekte of beperking.

Goede en bevlogen leraren en schoolleiders zijn essentieel voor de onderwijskwaliteit. Daarom bestrijden we het lerarentekort en maken we het lerarenberoep aantrekkelijker. Zij verdienen een hoger aanzien en meer waardering. Dat maken we waar door onder meer de mogelijkheid te bieden tot specialisatie, zijnstroom te stimuleren, (bij)scholing en professionele ontwikkeling te bevorderen en (gerichte) salarisverhogingen te bieden. Leraren en schoolleiders krijgen meer zeggenschap over het onderwijs. We passen de bekostiging aan zodat het geld terechtkomt bij de leraar en leerlingen in de klas. De werkdruk wordt verlaagd, door leraren meer tijd te geven voor bijvoorbeeld lesvoorbereiding. We stimuleren leraren om voltijd te werken.

De vrijheid van onderwijs is een groot goed. Deze mag niet worden misbruikt om onze individuele vrijheden en democratische waarden te ondermijnen. We versterken de positie van scholen maar grijpen sneller in bij scholen die onvoldoende presteren op kwaliteit, veiligheid of het uitdragen van vrije democratische waarden. In dat licht wordt de grondwettelijke vrijheid van onderwijs gemoderniseerd.

In 2030 komt elk talent tot zijn recht in de studie op mbo-scholen, hogescholen en universiteiten. Iedere student krijgt een eerlijke kans om dromen waar te maken en een eigen bijdrage te leveren aan het Nederland van morgen. In 2030 is het normaal dat studenten van mbo tot universiteit de vrijheid voelen om hun studie zélf ambitieus in te vullen. Of dat nou is met een buitenlandstage, door van hun idee een onderneming te maken of door hun studie te combineren met een baan of zorgtaken.

Daarom nemen we in het mbo drempels weg voor in- of doorstroom en zorgen dat de beroepspraktijk altijd dichtbij is. Onderwijs in basisvaardigheden wordt gegeven door goede, bevoegde docenten, waarbij ruimte gehouden wordt voor zij-instroom en professionals uit het werkveld. We stimuleren het kiezen voor studies die opleiden voor tekortsectoren, bijvoorbeeld door aantrekkelijke voorwaarden. Studenten krijgen meer ruimte om hun onderwijsambitie te verwezenlijken en te stapelen. Je eerste kans hoeft niet de laatste te zijn. Dus maximaliseren we de kosten van een tweede studie en faciliteren we het flexibel aanbieden van onderwijs, zodat meer groepen studenten kunnen flexstuderen of vakken kunnen volgen aan meerdere onderwijsinstellingen. Stagediscriminatie wordt aangepakt. Internationale samenwerking is essentieel voor goed onderwijs en onderzoek. In 2030 kunnen alle studenten die dat willen van mbo tot universiteit (een deel van hun studietijd) over de grens studeren.

Verder gaan we fors investeren in onderwijs en wetenschap en verhogen we publieke en private investeringen in onderzoek & innovatie. We formuleren een heldere nationale wetenschapsambitie gericht op maatschappelijke opgaven, inclusief een talentstrategie voor het werven van onderzoektalent. Perverse prikkels worden uit de financieringsmodellen gehaald door meer vaste en minder flexibele financiering. Dit prikkelt instellingen om de werkdruk aan te pakken en keuzes te maken voor kwaliteit boven kwantiteit.

Een kansrijke arbeidsmarkt

Werk is meer dan inkomen. Het geeft eigenwaarde, sociale contacten en ontwikkeling. Wie werkt voelt zich beter. Bovendien hebben we iedereen nodig om als samenleving welvarend te blijven. Nu werk steeds meer verandert, bijvoorbeeld door de grote transitie die onze economie doormaakt, is het extra belangrijk dat er perspectief blijft. De overheid draagt bij aan mensen van werk naar werk helpen, samen met sociale partners. Daarbij wordt tijdig ingespeeld op veranderingen in de loopbaan dankzij een leven lang leren, inclusief een persoonlijk leerrecht. Sociale partners ontwikkelen een infrastructuur om van werk-naar-werk te stimuleren, werkloosheid te voorkomen en de overstap naar tekortsectoren en –beroepen te ondersteunen.

Werken maken we lonender. Iedereen die bijdraagt, wordt daarvoor beloond en meer werken loont meer, waarbij lastenverlichting gericht op werkenden een belangrijke leidraad is. We hebben de sterke ambitie om de toeslagen af te schaffen. Mensen met een laag inkomen maken we minder afhankelijk van toeslagen door hun inkomenspositie te verbeteren, en voor middengroepen gaat meer werken echt meer lonen. Als onderdeel hiervan verhogen we het minimumloon op een manier dat werken aantrekkelijker wordt, waar mogelijk ook voor jongeren.

De inhoud van het werk is bepalend voor de contractvorm in plaats van de huidige (fiscale) regels. Echte zelfstandigen en ondernemerschap worden ondersteund en schijnzelfstandigheid wordt bestreden. De wet DBA wordt herzien. Zelfstandigen krijgen een eigenstandige positie in de SER en meer ruimte om collectief te onderhandelen. Het wordt voor zelfstandigen makkelijker pensioen en scholing te regelen en we voeren een betaalbare en verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering in voor alle werkenden die niet als werknemer verzekerd zijn. We ondersteunen ondernemers die mensen willen aannemen met hun lasten door de lasten op arbeid gericht te verlagen, vaste contracten in verhouding goedkoper te maken en voor het mkb de loondoorbetaling bij ziekte in het tweede jaar collectief te regelen. Werkenden worden beschermd door de regels rondom flexibele arbeidsrelaties aan te scherpen. Er wordt een minimumuurloon ingevoerd. Uitzendwerk is er alleen voor tijdelijk werk en tegen gelijke arbeidsvoorwaarden. We implementeren de aanbevelingen van de Commissie-Roemer voor arbeidsmigranten.

We stimuleren en helpen mensen om aan het werk te gaan. Er komt, samen met het bedrijfsleven voldoende passend werk voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Regels worden vereenvoudigd en de ambitie voor de banenafpraak wordt verhoogd. Discriminatie op de arbeidsmarkt pakken we aan: We bestrijden (zwangerschaps)discriminatie, de loonkloof en stimuleren arbeidsparticipatie, bijvoorbeeld door een overzichtelijke verlofregeling die beter toegankelijk is voor alle inkomens. We werken aan meer diversiteit in de bedrijven en de publieke sector.

Er komt extra persoonlijke begeleiding en ondersteuning, via zowel het UWV als gemeenten. Voor mensen die vallen onder de Participatiewet wordt het makkelijker om een opleiding te volgen, vrijwilligerswerk te doen of tijdelijk bij te verdienen, waarbij we wel verantwoordelijkheid vragen van iedereen. Er komt een ambitieuze schuldenaanpak, waarbij ook wordt ingezet op het voorkomen van schulden, bijvoorbeeld door mensen meer ruimte te geven om een kleine reserve aan te houden. We verminderen het aantal mensen, en met name het aantal kinderen, dat in armoede leeft met tenminste de helft. Onderdeel van de aanpak is het begeleiden van de ouder(s) naar (meer uren) betaald werk. Laaggeletterdheid en dakloosheid worden bestreden.

Sterke infrastructuur en een betaalbaar huis

Voor veel Nederlanders lijkt een fijn thuis in een goede wijk met voldoende groen verder weg dan ooit. Stijgende huizenprijzen en woonlasten, slechte toegang tot de woningmarkt en een te krap aanbod zijn overal een probleem. Demografische en sociale ontwikkelingen vragen tegelijkertijd om een ander type woning.

Er zijn circa 1 miljoen nieuwe woningen nodig in de jaren twintig. Daarbij geven we prioriteit aan starterswoningen, ouderenwoningen, middenhuur en middenkoop om zo de doorstroming op de woningmarkt te stimuleren. Niet alleen door de woningbouwopgave, maar ook door klimaatadaptatie, de energietransitie en de aanpak van de stikstofcrisis staat ons land voor grote vraagstukken. Om voldoende te bouwen en ons prachtige landschap te beschermen is regie vanuit het Rijk nodig. We sturen vanuit het Rijk op nationale doelen, sluiten 'ruimte- en woondeals' met medeoverheden en voorkomen we verrommeling en verdozing.

Op korte termijn kan het ombouwen van kantoren en het plaatsen van tijdelijke woningen en nieuwe woonvormen verlichting geven. Met forse investeringen voor de uitbreiding en verbetering van infrastructuur voor OV, fiets en auto maken we de bouw in elk geval 14 grootschalige woningbouwgebieden mogelijk en zorgen we voor snellere verbindingen door het hele land. Daarnaast maken we een inhaalslag om achterstallig onderhoud aan wegen, bruggen, waterwegen en spoor weg te werken en infrastructuur ook in de toekomst goed te kunnen blijven onderhouden. We pakken knelpunten aan en houden mobiliteit betaalbaar.

Met maatregelen wordt voorkomen dat woningen in wijken worden opgekocht om tegen hoge prijzen te worden verhuurd. We houden de woonlasten voor starters en middengroepen betaalbaar en ondersteunen financieel bij verduurzaming. Scheefwoners betalen een hogere huur tot maximaal de marktconforme huur. Woningcorporaties worden in staat gesteld om extra te investeren in woningbouw en verduurzaming.

Goede gezondheid

De afgelopen anderhalf jaar heeft het coronavirus de zorg beheerst. Nederland is trots op alle professionals in de zorg. Hun veerkracht heeft Nederland door de coronacrisis gesleept. Zij verdienen meer zeggenschap en ruimte in hun werk, zonder bureaucratie en regels. Opleiding en (bij)scholing wordt een topprioriteit. Gericht extra salarisverhogingen worden mogelijk. Meer uren werken wordt aantrekkelijker. De lessen uit de coronacrisis, zoals het belang van samenwerking (die ook financieel mogelijk is), ontschotting, nieuwe (digitale) werkvormen worden gebruikt als basis om de zorg klaar te maken voor de toekomst. Nederland wordt minder afhankelijk van andere landen als het gaat om medische hulpmiddelen, persoonlijke beschermingsmiddelen en geneesmiddelen, door meer nationale en Europese samenwerking en fabricage. Ook komt er een zorgreserve, met een flexibele schil van IC bedden, medewerkers en zorgreservisten.

De zorg is geen markt en geen bureaucratie. Het vraagt om samenwerking, aandacht voor de patiënt en ruimte voor iedereen die in de zorg werkt. Samenwerking in de zorg, tussen alle betrokken partijen is onmisbaar gebleken, en zal in de toekomst voortgezet moeten worden, om de beste zorg beschikbaar te houden. In het ziekenhuis of bij de huisarts, het verpleeghuis, de jeugdzorg, de wijkverpleging en de GGZ. Dichtbij waar het kan en verder als dat beter is voor mensen.

Daarnaast drukken voor veel mensen de zorgkosten steeds zwaarder op het inkomen en zijn zij onzeker over de wachttijd om toegang te krijgen tot goede zorg voor henzelf, voor hun kinderen of voor hun ouders. Het eigen risico en eigen betalingen worden eerlijker. Om de zorg betaalbaar te houden wordt een te grote stijging van de zorgkosten voorkomen. Financiële prikkels voor zorgverleners om zo veel mogelijk te behandelen worden afgeschaft. We stellen strengere eisen aan het verzekerde pakket, waarbij het uitgangspunt is dat het gaat om bewezen effectieve zorg. Misbruik van zorggeld wordt aangepakt.

Het doel: wereldwijd de meest gezonde generatie in 2040. Daarbij wordt ook de onacceptabele ongelijkheid aangepakt waarbij kwetsbare mensen zeven jaar korter leven en vijftien jaar langer in minder goede gezondheid. Daarom willen we in de zorg meer aandacht op het voorkomen van ziek worden. De overheid pakt een meer actieve rol op bij het bevorderen van een gezonde levensstijl. Preventie is daarbij niet zozeer 'betuttelend' vertellen wat mensen niet mogen. Het vraagt een brede aanpak, met stimulering van gezonde keuzes en ontmoedigen van ongezonde keuzes, zonder mensen in hun vrijheid te beperken. Topsport en breedtesport spelen daarbij een belangrijke rol en wordt gestimuleerd. Er komen voldoende sportplekken en we stimuleren sport bij jong en oud, met of zonder beperking. Ouderen worden ondersteund via beweegprogramma's zoals val- en balanspreventie. We zorgen dat Nederland in alle opzichten toegankelijk is voor mensen met een beperking. Er komen voorstellen voor de aanpak van discriminatie van mensen met een handicap of chronische ziekte. We versterken vaccinatieprogramma's en preventie en stimuleren de ontwikkeling van nieuwe vaccins.

De doelstellingen uit het Preventieakkoord worden voortgezet en verbreed naar mentaal welzijn. De aanpak van de Rookvrije Generatie wordt versneld en versterkt. We ondersteunen een gezonde opvoeding voor alle kinderen, bijvoorbeeld via een gratis lunch, te beginnen in scholen in kwetsbare wijken. Er komen ambitieuze en niet-vrijblijvende afspraken met de voedingsmiddelenindustrie voor productverbetering.

Het is belangrijk dat mensen eigen keuzes over hun leven en de dood kunnen maken. De resultaten van wetenschappelijke vooruitgang benutten we voor gezondheidsbevordering. Op basis van adviezen van de Gezondheidsraad, wetenschappelijke kennis en beschikbare wetsevaluaties en komt er een medisch-ethische (wetgevings)agenda voor o.a. de modernisering van de embryowet en abortuswet. We realiseren ons dat over het leven en de dood zowel in de samenleving als in de politiek de meningen sterk kunnen verschillen. Wanneer het gaat over (initiatief)wetgeving over medisch – ethische kwesties, zoals bijvoorbeeld voltooid leven, hechten wij belang aan een zorgvuldig maatschappelijk en politiek debat. Daarbij respecteren we de ruimte van eenieder om een persoonlijke afweging te kunnen maken.

Onze rol in de wereld: een sterk Nederland in een sterk Europa

De grote uitdagingen van deze tijd vragen een herijking van het Nederlands buitenlandbeleid. De toenemende dreigingen van landen en radicale groepen, het vertrek van het Verenigd Koninkrijk en rechtsstaatproblemen in de EU maken dit noodzakelijk. Nederland zal binnen de EU met sterke lidstaten een leidende rol moeten spelen om deze sterker, groener en veiliger te maken. Naast de EU blijven voor Nederland ook de NAVO, de VN, en organisaties als de OESO, WTO en WHO cruciaal, evenals samenwerking met gelijkgezinde landen. Zo beschermen we onze Nederlandse belangen en waarden het best. Van de bescherming van onze vrijheid en welvaart tot het bevorderen van de internationale rechtsorde. Van het aanpakken van klimaatverandering tot grip krijgen op migratie en techreuzen. Van het bevorderen van vrijhandel die niet alleen de economie, maar ook het welzijn van de wereld verbetert tot het verbeteren van mensenrechten voor bijvoorbeeld niet-gelovigen, LHBTI'ers en journalisten wereldwijd. Om onze slagkracht internationaal te vergroten zijn investeringen in en het verbeteren van onze defensie, OS en onze diplomatieke dienst noodzakelijk. We gaan buitenlandse inmenging tegen, bijv. door spionage strafbaar te stellen. Consulair streven we naar de beste dienstverlening voor Nederlanders in het buitenland.

Om ervoor te zorgen dat de strategische autonomie van Europa sterker wordt, zetten we in op een moderne EU-begroting, prudente, handhaafbare en groeibevorderende Europese begrotingsregels, een goed werkende bankenunie en het tegengaan van oneerlijke concurrentie. Nederland is in de EU constructief waar het kan, en kritisch waar het moet. We zetten in op invoering van een digitale dienstenbelasting en CO2-grensheffing om oneerlijke concurrentie op mondiaal niveau te voorkomen.

Binnen de Europese Unie bepleiten we hervormingen en zijn we streng voor EU-lidstaten die begrotingsregels of fundamentele Europese waarden met de voeten treden. De Euro vormt het fundament voor Nederland als welvarend handelsland. We steunen het rechtsstaatmechanisme om EU-gelden af te bouwen als lidstaten de rechtstaat aantasten. We staan open voor verdragswijzigingen indien dit in het Nederlands belang is. We schaffen de unanimiteitseis in het buitenlandbeleid af voor mensenrechtenschendingen en sancties..

Buitenlandse Handel

We stimuleren dat meer handels- en investeringsverdragen worden gesloten, en zetten CETA door. De EU sluit alleen handelsakkoorden met landen die het klimaatakkoord van Parijs hebben ondertekend. Met deze afspraken dragen we ook bij aan hogere standaarden voor eerlijke productie, mensenrechten, een beter klimaat en geschillenbeslechting. Tegelijkertijd beschermen we strategische sectoren en baseren we de toegang tot onze vrije markt op wederkerigheid. We organiseren handelsmissies die toegesneden zijn op het mkb.

Ontwikkelingssamenwerking

Ontwikkelingssamenwerking draagt bij aan de doelen van ons actief buitenlandbeleid, zoals het bestrijden van de grondoorzaken van armoede, terreur, migratie en klimaatverandering. Corona en klimaatverandering hebben laten zien: als een land niet sterk en welvarend genoeg is om crisis te beheersen, loopt de hele wereld gevaar. We blijven ons inzetten om te voldoen aan internationale verplichtingen. Daarbij is extra aandacht voor het wereldwijde vaccinatieprogramma COVAX, voor het helpen van ontwikkelingslanden met het maken van een 'groene doorstart' in klimaatmitigatie en vooral – adaptatie, en voor opvang in de regio in landen in de ring rond Europa. De focus van de besteding ligt op de Sustainable Development Goals, waarbinnen we ons richten op thema's waar Nederlandse kennisinstellingen, bedrijven en NGO's de meeste expertise en impact hebben. Daarbij willen we een doelmatige inzet van middelen. Een deel van het budget blijft altijd beschikbaar voor noodhulp.

Defensie

Ons doel is een krijgsmacht die bij de wereldtop hoort en samen met NAVO- en EU-partners zorgt voor onze veiligheid. De komende jaren zullen we moeten inspelen op opkomende (digitale en hybride) dreigingen. Defensie moet er kunnen staan als dat nodig is, zowel nationaal als internationaal. We blijven ons inzetten om te voldoen aan internationale verplichtingen en willen dat de basis en inzetbaarheid van de krijgsmacht op orde is. Modernisering van het personeelsbeleid is daarbij een belangrijke veranderopgave. Ook op het gebied van materieel liggen grote opgaven om op te lossen. We blijven een betrouwbare partner. We houden daarbij rekening met de behoeften van de NAVO en de EU, de samenwerking met belangrijke bondgenoten, en de noodzaak om ook zonder Amerikaanse steun in de regio's rondom Europa op te kunnen treden. We stimuleren gezamenlijke versterking van krijgsmachten.

Migratie

Migratie begint bij een nuchtere en realistische benadering gebaseerd op feiten. Ons doel is om migratie zoveel mogelijk in goede banen te leiden en om meer grip te krijgen. Op wie er binnen komt, wie er mag blijven of terug moet. Daarbij helpen we de kwetsbaren, pakken we misbruik aan en hebben we altijd oog voor de demografische ontwikkeling van Nederland en de impact van migratie op de samenleving als geheel.

Het migratiebeleid stoelt daarmee op twee pijlers, die naast elkaar staan en gelijktijdig en in samenhang uitgevoerd worden: het verbeteren en versterken van legale migratie en parallel het beperken van irreguliere migratie, bestrijden van overlast en misbruik en bevorderen van terugkeer bij onrechtmatig verblijf.

Vluchtelingen worden gastvrij opgevangen. Mensen die geen recht hebben op werk of een vluchtelingenstatus moeten zo snel mogelijk terug naar hun land van herkomst. We kunnen ons land versterken als we migratie slimmer reguleren, maar ook overlast en onrechtmatig verblijf beperken als we slimmer en crisisbestendig samenwerken. Er wordt bijgedragen aan opvang in de regio.

We verwachten van nieuwkomers dat ze westerse waarden willen onderschrijven. Zoveel mogelijk kunnen meedoen in de samenleving vanaf dag 1 is het uitgangspunt voor kansrijke asielzoekers. We kunnen asielzoekers sneller duidelijkheid verschaffen als de asielprocedure beter wordt uitgevoerd. Daartoe brengen we de uitvoeringsorganisaties op orde, en werken we slimmer samen in Europa, ook om mensensmokkel tegen te gaan. We garanderen de menselijke maat door tijdigheid en zorgvuldigheid, voorkomen onnodige stapeling van procedures, en gaan het frustreren van vertrek door afgewezen asielzoekers tegen. We zetten ons op Europees niveau in voor een effectief en menswaardig migratiebeleid.

Het herstellen en versterken van de democratische rechtsorde

De democratische rechtsorde is het fundament van onze samenleving, Dit fundament heeft barsten opgelopen. De kinderopvangtoeslagaffaire is uitzonderlijk in zijn gevolgen voor burgers. Ook de schade door gaswinning in Groningen heeft het vertrouwen in de overheid ernstig geschaad. Het fundament versterken, begint bij het herstellen van vertrouwen. Dat is de basis voor de menselijke maat en een overheid die op alle niveaus transparant, bereikbaar, begrijpelijk en aanspreekbaar is. En natuurlijk met een sterke rechtspositie voor burgers.

Naar aanleiding van het rapport van de Onderzoekscommissie Kinderopvangtoeslag zijn stappen gezet. Het volgend kabinet moet daar mee doorgaan door te investeren in de uitvoering met behulp van het programma Werk aan Uitvoering. Daarbij moet er ruimte zijn om af te wijken als de gevolgen van beleid onevenredig zijn. Er komt meer beslisruimte voor professionals zonder dat dit tot rechtsongelijkheid mag leiden. Iedereen moet persoonlijk in contact kunnen komen met de overheid. Onduidelijk taalgebruik wordt teruggedrongen en het moet voor iedereen duidelijk zijn hoe je je recht kunt halen als een besluit niet klopt of eerlijk is.

Wetten beoordelen we op eenvoud, hardheid en uitvoering. De menselijke maat wordt versterkt. Er komt meer aandacht voor de uitvoeringstoets door instanties zelf, beter inzicht in mogelijkheden van systemen en ICT, het toetsen van voorstellen uit de Kamer op uitvoerbaarheid, een doenvermogenstoets, en mogelijk een "generatietoets". Grote wetsvoorstellen worden voorafgegaan door een hoofdlijnenbrief. Op advies van de commissie Bosman worden de effecten van wetgeving geëvalueerd na één jaar.

De afhandeling van schade en versterking in Groningen en het herstel voor gedupeerde ouders van de kinderopvangtoeslagaffaire vindt zo snel mogelijk plaats. De regelingen worden aangepast als dat nodig is voor de praktische uitvoerbaarheid.

Het parlement als tegenmacht kan niet zonder goede informatievoorziening. De afspraken over informatievoorziening en Archivering worden daarom met voorrang uitgevoerd en verruimd. De Archiefwet wordt herzien en gezorgd wordt voor maximale feitelijke informatie-uitwisseling tussen ambtenaren en de Kamer(leden).

De positie van toezichthouders als de Autoriteit Persoonsgegevens, de Nationale ombudsman, de Algemene Rekenkamer, en het Adviescollege toetsing regeldruk en de inspecties worden versterkt met voldoende mensen en middelen. Het advies van de Staatscommissie-Remkes om de binding tussen kiezers en gekozenen te versterken wordt opgepakt.

Open politiek voor meer debat, dualisme en rekenschap

Tot slot, de transities en grote vraagstukken waar ons land voor staat, vragen krachtige politiek. Dit vraagt iets van hoe we met elkaar werken. Met een proactief parlement en een daadkrachtig kabinet. Door meerdere partijen is de wens uitgesproken om te komen tot een regeerakkoord op hoofdlijnen. Dat biedt het kabinet de ruimte om nadere concrete doelstellingen te formuleren waarover transparant verantwoording wordt afgelegd aan het parlement. Lastige keuzes worden niet vooruitgeschoven of aan de rechter overgelaten. Het kabinet stelt zelf kaders (voor), neemt bij de voorbereiding van beleid de samenleving serieus, betreft wetenschappelijke inzichten en laat de uitvoerbaarheid van beleid zwaar meewegen bij politieke keuzes.

Wij staan voor open, optimistische en respectvolle politiek. Met lef maken wij werk van de grote vraagstukken van deze tijd. We gaan open het debat in en zoeken samenwerking met die partijen die verantwoordelijkheid willen nemen. Wij bieden ruimte aan politieke verschillen, ook als die scherp inhoudelijk zichtbaar worden. Wij keren ons af van de retoriek die is gericht op het beschadigen van personen. En zullen ons uitspreken tegen kwetsend en dreigend taalgebruik.

Wij willen bouwen aan een samenleving waar we goed naar elkaar luisteren. Kamerleden en leden van het kabinet hebben de verantwoordelijkheid in constante dialoog te blijven met alle inwoners van ons land. Ook als we het oneens zijn doen we dat met wederzijds fatsoen. Alleen zo kunnen we bouwen aan een land waar debatten worden gevoerd met respect voor ieders overtuigingen.